

Kleine inspectie orgel Kleine-Brogel op Gilman-pijpwerk

Frans Jespers

6 mei 2019

In het kader van een onderzoek naar het werk van de orgelmakers Brammertz en Gilman uit Kornelimünster bij Aken kwam het orgel van de St.-Ursulakerk in Kleine-Brogel in het vizier. In het parochie-archief is het originele contract bewaard gebleven dat pastoor-deken Paul Tielens op 24 januari 1776 sloot met de gebroeders Theodor en Ægidius Gilman voor de bouw van een nieuw orgel met negentien registers in datzelfde jaar.

In 1860 is het orgel “grondig vernieuwd” door Van Dinter uit Weert en zijn medewerker Fräsche. Bijzonderheden hierover zijn niet bekend. Toen in 1908 een nieuwe, neogotische kerk in Kleine-Brogel tot stand was gekomen, plaatste Vermeulen uit Weert in datzelfde jaar een nieuw, pneumatisch orgel. Het contract voor de bouw van dit instrument is ook in het parochie-archief aanwezig. Hierin staat vermeld dat “al het oud werk hetgeen eenige waarde bezit zal door de aannemers overgenomen worden”. Vervolgens is bekend dat L. Joris uit Averbode het orgel in 1965 herstelde, wat F. Triki in 1989 nogmaals deed.

Michel Lemmens had al het vermoeden uitgesproken dat er nogal wat pijpwerk in het orgel is opgenomen dat ouder is dan 1908. Op 6 mei is een poging ondernomen om hier beter zicht op te krijgen en speciaal om mogelijk pijpwerk van de Gilmans uit 1776 op te sporen. De meeste pijpen van het orgel in de kerk van Kleine-Brogel zijn moeilijk bereikbaar, ze zijn alleen te bereiken door de frontpijpen uit de buitenvelden van het orgelfront aan de kerkzijde (vlak boven de balustrade) uit te nemen en dan in het orgel te klimmen. Bij het zwelwerk, in de linkerkas, moet bovendien een zware deur pal achter het front verschoven worden. Het is eigenlijk een gevaarlijke klus. Op grond van de bevindingen bij het hoofdwerk is besloten om voor de inspectie van het zwelwerk te volstaan met een blik door de jaloezieën achter het front aan de speeltafelzijde van het orgel. Aldus is de volgende globale inventarisatie ontstaan.

In de rechterkas (vanuit de kerk gezien) ligt in de bovenkas op fronthoogte de lade van het gecombineerde hoofdwerk en pedaal (=transmissie) met de tonen C-f. In het benedendeel ligt een lade voor de tonen fis'-g"', op ongeveer een meter hoogte. Vanaf de buitenmuur (waartegen eerst een loopplank en windkanaal liggen) staan hierop pijpen van de volgende registers, opgesteld van hoog achter het voorfront naar laag:

- Trompet 8, stevels en bekens 1908, bekens in de bas van zink; koppen, Duitse lepels en krukken van 1989 (zien er glanzend uit)
- Octaaf 2 (registernaam), 19de-eeuws conisch register, vermoedelijk Van Dinter, onderste stuk van de voeten recent vernieuwd (1989 ?), tooninscripties op corpus, gewreven labia, geen inritsing, flink loodgehalte
- Octaaf 4, zelfde factuur maar cilindrisch, flinke kernsteken (zaagtandmodel), ingeslagen cijfers (volnummers) op corpus en voet
- Bourdon 8, zelfde factuur, gedekt, met volnummers en kernsteken; groot octaaf hout, afgevoerd
- Violon 8, eng strijkend register met geperste labia en kastbaarden, fabriekspijpwerk uit 1908 met vrij hoog tingehalte
- Flûte harmonique 8, open fluit uit 1908 met geperste labia, overblazend vanaf c", groot octaaf gecombineerd met Bourdon 8 (?); klein octaaf vermoedelijk pijpwerk van Gilman dat in zinkkleur is geschilderd (onzeker)
- Prestant 8, twee laagste octaven van zink en sprekend in het front, de rest pijpwerk van Van Dinter met eerder beschreven kenmerken, gewalst (?)

- Bourdon 16, twee laagste octaven van hout, afgevoerd; discant pijpwerk van Gilman, met zinkverf bestreken, geen inscripties zichtbaar, wel inritsing, baarden, veel kernsteken.

De pijpen van groot C van Octaaf 2/Gemshoorn en Octaaf 4 vertonen geen opvallende inscripties (registernaam of zo).

In de zwelkast staan de volgende registers vanaf de buitenmuur, eveneens met de langste pijpen meteen achter het front aan de kerkzijde:

- Gamba 8, eng fabriekspijpwerk uit 1908
- Voix céleste 8, waarschijnlijk idem, register spreekt niet omdat het registerrelais niet functioneert
- Aeoline, fabriekspijpwerk
- Bourdon 8, groot octaaf hout (?), rest donker gedekt pijpwerk van Van Dinter, deksels met sporen van dichtgesoldeerde roeren (?)
- Fluit 4, niet te zien, klinkt als enge fluit (1908 ?)
- Basson-Hautbois 8, Duits tongwerk met dubbele, gedekte bekens met drie ronde gaten vlak onder de licht bolle deksels, 1908.

De magazijnbalg van Vermeulen ligt in de ruimte naast de linker orgelkas, een zolder van de oude kerktoren. Een breed kanaal loopt naar de onderkas van de linkerorgelkas, waar Triki een steunbalg heeft aangebracht.

De pneumatiek-buisjes zien er redelijk ongeschonden uit.